

Рецензия

на дисертацията на Слава Николаева Василева,
докторант към катедра „Археология” при ИФ,
СУ „Св.Климент Охридски”, на тема
„Рисувана керамика от Аполония Понтика: съдовете в „Керченски стил”
от доц.д-р Румяна Георгиева, член на Научно жури по специалността
2.2. История и археология (Заповед РД 38-373/04.06.2018 г.) за присъждане
на образователната и научна степен „доктор”

От много десетилетия насам изследователите на гръцката вазопис от късната класическа епоха или преднамерено избягват употребата на понятието „Керченски стил”, или влагат в него различно съдържание. Дискусионни са и датите, в рамките на които се разполагат отнесените към това художествено течение вази. Между тях има много съдове от Аполония, но досега те не са били обект на специално обобщаващо изследване. Наложителната ревизия на явлението, наречено „Керченски стил”, преразглеждането на неговата периодизация, както и необходимостта от нов прочит на аполонийските вази и свързването им с конкретни художници и стилови групи, правят темата на труда на Слава Василева актуална и дисертационна. Още тук трябва да се отбележи, че в работата си дисертантката използва понятието „Керченски стил” условно, макар и в неговия първоначален смисъл, т.е. като определение на една група от богато декорирани изделия чрез полихромия и релеф с позлата, датирани в последния етап от развитието на атическата вазопис през втората – третата четвърт на IV в.пр.Хр. (с.27, 196).

Дисертацията стъпва върху внушителен брой анализирани съдове (общо 124, 74 от които непубликувани), почти всички намерени в некропола на Аполония Понтийска. Сред изследователските ѝ задачи са отнасянето на вазите към определени етапи на този стил, свързването им с вече известни художници и различни работилници, търсенето на причините за предпочитанията на жителите на Аполония към богато декорирана полихромна керамика и спецификите в нейната дистрибуция.

Трудът има оптимална структура: увод, три глави, библиография и приложна част.

В **Първа глава** („Състояние на проучванията“) компетентно са представени различните мнения относно същността и характеристиките на вазите от т. нар. „Керченски стил“, включително и за тези, произхождащи от Аполония. Нейно естествено продължение представлява **Втора глава** („Атичката рисувана керамика в „Керченски стил“), където педантично са посочени специфичните за съдовете от тази категория технически способности за декориране и представена продукцията на ателиета и керамографи, традиционно свързвани с изделията в т.нар. „Керченски стил“. Преди всичко дисертантката изследва в детайли причините за възникването на онези художествени течения от края на 5 – началото на 4 в. пр.Хр., които подготвят неговата поява. Според нея „корените на „Керченския стил“ се откриват в работилниците на Художника на Мейдиас и на майсторите на „разкошния стил“, т.е. в онова съчетание на духа на класиката с нови изобразителни средства, което „ражда“ художествени направления като т.нар. „разкошен“ или „богат“ стил, характерен с многофигурни композиции, изобилие от декоративни детайли и цветни акценти (с. 30, 91). Приемствеността, според нея, прозира в наследените декоративни схеми, типът изобразявани фигури и в рисунъка на множество дребни подробности (коси, дрехи, украшения и др.). Напълно логично в тази част от труда дисертантката внимателно анализира стила на различни творби на керамографи, свързвани от изследователите с „ранната фаза“ на т.нар. „Керченски стил“ (творби със сходни изобразителни модели, атрибуирани към Художниците на Херакъл, Хиполит, Европа, Елена), дискуссионни произведения от т.нар. „междинна“ (Художникът на Хесперидите и Група Аполония) и от „късната фаза“ в развитието на това художествено течение (Художникът на Марсий, Художникът на Елевзинското пелике, Художникът на сватбеното шествие). Критичният поглед върху разглежданите вази има като резултат разграничаването на нова стилска група, произведена в една или повече свързани помежду си работилници, чиято „люксозна“ продукция обединява в себе си общи за Художника на Елена, Художника на сватбеното шествие, Художника на леканидата от Кул-Оба и Група Аполония елементи. Нов и важен щрих към темата е забелязаната близост между произведения, датирани досега в последните две фази на „Керченския стил“, които дават облика на онова течение в къснокласическата вазопис, за което в дисертацията всъщност се прилага

понятието „Керченски стил”. Този извод дава възможност да бъдат посочени предпочитаните от потребители и керамографи керамични форми (пелике и хидрия, следвани от издължени лекити и големи леканиди, по-рядко ойнохое и пискида), технически детайли при нанасяне на украсата (релеф, позлата, полихромия), предпочитани сюжети (Ерос и Афродита, светът на жените) и др.

Пълноценното представяне на колекцията от аполонийски вази има ключово значение за разбирането на мястото на тази стилова група в контекста на атическата художествена продукция и нейното разпространение. Ето защо **Трета глава** („Керамиката в „Керченски стил” в Аполония”) е основен стълб в дисертацията на Слава Василева. Тя се състои от три части, посветени съответно на художници и стилови групи, на керамични форми и декорация, на сюжети. В първата част са анализирани един пример от т. нар. ранна фаза на този стил и множество творби на художници, отнасяни досега към междинната и късната му фаза. Дисертантката аргументирано предлага различно авторство за някои от обсъжданите вази, отхвърля част от атрибуираните към Група Аполония съдове и добавя към нея нови примери.

Изследваните групи вази във втората част всъщност представляват малък процент от откритата в Аполония рисуваната керамика от 4 в.пр.Хр. Изведени са основните керамични категории, на които принадлежат съдовете от този стил - лекит, ойнохое и засвидетелстваните засега с единични примери пелике и хидрия, представени чрез основните си метрични показатели и съотношенията помежду им. Повтарящите се декоративни схеми и типове фигури при някои съдове, очевидно дело на различни ръце, предизвикат важния извод, че няколко представителни за този стил творби, както и други приписвани на различни художници вази от Аполония, предполагат съществуването на едно или група ателиета, които работят в тясна връзка помежду си. Тяхното производство, белязано с почерка на Художника на Мейдиас и „богатия стил”, има дълъг живот и е представено най-вече с продукция на малки лекити с полихромна украса, тясно обвързани с атическата вазопис, независимо от мястото, където функционират въпросните работилници.

Прегледът на керамичните форми предлага логичното заключение, че лекитите са доминиращ гробен дар сред ансамбъла от рисувани съдове в Аполония. Заради мнението, че причина за тези предпочитания може да е местното им производство за ритуална употреба, авторката основателно споменава сравнително малкият брой лекити

с фигурална украса от тази група в гробовете от 4 в.пр.Хр. Макар и предпазливо тя отбелязва, че спецификите в морфологията на лекитите с големи размери, типични за Аполония, както и на други съдове, свързани с Група Аполония, са в подкрепа на идеята за съществуването на група работилници, които произвеждат продукцията в този стил.

В третата част са разгледани всички сюжети, които се срещат върху обсъжданите вази от Аполония: сцени с божества (Афродита и Ерос, Дионис, Елевзинските божества, Селене, Диоскурите, Грифономехия), сцени, свързани с празници, сцени с игри и играчки. Отбелязана е голямата честота на лекити с изображения от кръга на Афродита и Ерос, обвързани с увеличаващия се брой на т.нар. женски теми в къснокласическата вазопис.

Дисертацията на Слава Василева е ценно и много полезно археологическо и изкуствоведско изследване на онази част от рисуваните къснокласически вази от Аполония, отнесени от други изследователи или от самата нея към художествения феномен, получил преди повече от столетие названието „Керченски стил” - спорно и дискусивно понятие, което тя подлага на критичен прочит. Тежест на труда придава детайлният морфологичен и стилев анализ на въведената в научно обръщение колекция от аполонийски вази. Принос на дисертантката е разглеждането на тези съдове в контекста на къснокласическата живопис, придружено от изследване на онези специфики в стила, сюжета и керамичния репертоар, които внасят повече яснота относно работата на определени керамографи и художествени работилници. Това прави убедителни предложените корекции на досегашни авторства на определени вази и новите атрибуции на други. Привлекателна изглежда дори плахо подсказаната вероятност сюжетите върху част от аполонийските съдове да са извор за религиозния живот в града (например почитта към Афродита Сирийска, за светилище на която има други археологически свидетелства). Убедително звучат и разсъжденията за характера на местния керамичен пазар, който очевидно разчита както на платежоспособни потребители, които търсят скъпи изделия с високи художествени качества, така и на реализацията на продукцията с „масов” характер. Подплатено с аргументи е заключението, че стилиевият анализ на лекитите с полихромия от Аполония, смятани за местно производство, засега „...не позволява да се изведе една конкретна група, която да съдържа белези за развитието на местен стил, ясно различим от атическата

продукция...”, поднесено с уговорката, че ако в бъдеще такова производство бъде доказано, то ще е дело на обучени в атическите традиции майстори (с.204).

Дисертацията на Слава Василева се отличава с добър стил и богата словесност. Въпреки това тя не е текст, който се чете „на един дъх”, а изисква специално внимание, защото вкусът към детайла и предпазливият изказ понякога затрудняват възприемането му. Ясно е също, че по обективни причини в него липсват данни за контекста на откриване на вазите в „Керченски стил”, които далеч не се изчерпват със споделените подробности за възрастта и пола на десетина погребани с тях мъртъвци (с. 195). Задължително е обаче при бъдещи публикации, свързани с това изследване, да се обърне специално внимание на местонамирането им (обредно огнище, тип гробно съоръжение, гробен инвентар, пол, възраст на погребаните и т.н.), защото то може както да подкрепи, така и да обори някои от направените изводи.

Добри думи могат да бъдат казани за придружаващите дисертацията добре илюстриран каталог, фигури и графични табла, които кореспондират изцяло с нейния текст. Авторефератът съответства на съдържанието на труда, а списъкът и качеството на публикациите по темата са удовлетворителни.

Оценката ми за дисертацията на Слава Николаева Василева е изцяло положителна и аз препоръчам на почитаемото Научно жури да ѝ присъди образователната и научна степен „доктор”.

17.08.2018 г.

София

